INFLUENȚA FRANCEZĂ

Doina BUTIURCĂ
Universitatea „Petru Maior" Târgu-Mureş, România

Abstract

Romanian language got a personal physiognomy that has been outlined by some categories of linguistic facts having a conservatory character or, on the contrary, an innovator one. In comparison with French, the conservatory features can be explained by the geographical isolation of Romanian in the Roman area; they can be seen in phonetics, morphology, syntax and vocabulary. The same thing happens to the innovator features. These are the two aspects that are underlined in our paper in relation to French influence over Romanian language

Înnoirea limbii române prin asimilarea şi încadrarea elementelor lexicale occidentale este un fenomen complex, început cu mult timp înainte de apariția primelor traduceri, de la finele secolului al XVIII-lea. Umaniştii de la sfârşitul veacului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, cunoscători ai limbilor clasice şi romanice apusene au îmbogățit vocabularul cu neologisme latino-romanice, unele dintre acestea trădând o filieră polonă, rusă ori greacă. Citățm doar câteva exemple: *fantezie, paradă, neant* la I. Neculce sau *avocat, activitate, argument*, la D. Cantemir.

În opinia lui Boris Cazacu şi Alexandru Rosetti[1], contactul cu limba şi literatura franceză începe o dată cu venirea domnilor fanarioți în Muntenia şi Moldova. Dragomanii greci intenționau să-şi însuşească un număr cât mai mare de limbi străine la care turcii, fiind opriți de Coran, nu aveau acces. În 1775, Alexandru Ipsilante reorganizează învățământul din Muntenia, după modelul francez, introducând studiul obligatoriu al limbii franceze, alături de greacă, latină, slavonă şi română. Pentru aprofundarea limbii franceze se întocmesc primele gramatici: *Nicolae Caragea* a alcătuit o gramatică a limbii franceze, scrisă în greceşte (1785). O altă gramatică a fost întocmită de Gheorghe Vendoti (1786). Alexandru Mavrocordat realizează primul dicționar francez-grec şi grec-francez şi tot din ordinul lui este întocmit primul dicționar poliglot, francez-grec-italian. La sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, manualele franceze de istorie şi filozofie, de matematică sunt traduse din limba franceză în limba greacă, pe care românii o stăpâneau şi o înțelegeau mai bine.

BDD-A23811 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:30 UTC)

Înnoirea limbii române literare prin asimilarea şi încadrarea elementelor lexicale occidentale a devenit în secolul al XVIII-lea un fenomen de discontinuitate în continuitate, în sensul că reorganizarea lingvistică a însemnat înlocuirea elementelor vechi turceşti şi neogreceşti cu structuri noi, ce corespundeau aspirațiilor unei epoci de mari frământări sociale, politice şi culturale. Influențele occidentale au fost receptate diferit în cultura românească. Alexandru Niculescu[2] a observat că în Muntenia şi Moldova receptorii culturii Occidentului aparțin altor clase sociale şi orientări culturale decât în Transilvania, unde lupta de emancipare națională îşi găsise un aliat fidel în filozofia luminilor, în lucrări istorice şi filozofice.

Influența franceză a avut un rol decisiv la desăvârşirea caracterului modern al limbii române literare, cel puțin din două motive. Primul are în vedere conştiința originii romane comune a celor două popoare şi a înrudirii lor lingvistice. Cel de-al doilea motiv formulat de Ştefan Munteanu[3], valorifica prestigiul cultural al Franței la începutul secolului al XIX-lea şi relațiile de ordin politic şi economic existente între Franța şi România. Majoritatea termenilor noi sunt împrumutați în secolul al XVIII-lea şi mai cu seamă, la începutul secolului al XIX-lea.

Inserția de termeni neologici s-a realizat la nivelul conceptelor, pe variate arii ale activității ştiințifice, politice şi culturale. Aşa, de pildă, etimonul francez fundamentează în bună parte, limbajul filozofic românesc. În 1846, A. T. Laurian traduce manualul de filozofie al lui A. Delavigne. În absența unui limbaj filozofic, traducătorul introduce un număr apreciabil de neologisme pentru a defini raporturile dintre noțiuni şi realitățile reprezentate de acestea. Laurian recurge „la o vorbă nouă pentru fiecare idee nouă", cu scopul mărturisit „de a forma o limbă filozofică pentru cugetarea filozofică". Termenii supraviețuiesc şi astăzi prin valorile semantice novatoare: *analogie, eroare, filozofie, formă, idee, imagina, logică, sensibilitate*.

Influența franceză în terminologia filozofiei româneşti nu este un fapt izolat. Domeniul ştiințelor pozitive şi al tehnicii cuprinde o bogată sferă lexicală cu neologisme de proveniență franceză. D. Macrea[4], într-o comunicare prezentată la Congresul de filologie romanică de la Madrid, ocupându-se de studiul neologismelor cu etimon francez, remarca faptul că 27% din termenii ştiințifici şi tehnici sunt numai de origine franceză. Adunând însă , numărul termenilor pe care limba română îi are comuni numai cu franceza, cu cei pe care îi are comuni cu franceza şi, total sau parțial, cu celelalte limbi, cercetătorul obținea un total de 73,39 %, folosind ca argument influența franceză a terminologiei tehnice, indiferent de limba în care aceasta circula la acel moment. Al. Graur face însă obiecția că nu toate aceste neologisme sunt de origine franceză, având în vedere doar termenii care prezintă fonetism specific franțuzesc. Pentru a ne face o idee şi în ceea ce priveşte bogăția semantică a terminologiei tehnico-ştiințifice, Theodor Hristea oferea spre exemplificare, o listă aproape completă a compuselor cu radio-: *radiocomunicație, radioconductor, radiodifuza, radiodifuziune, radioelectricitate, radioelement, radioemisie, radioemițător, radiofar,*

BDD-A23811 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:30 UTC)

radiofrecvență, radiojurnal, radiolocator, radiolocație, radionavigație, radioreceptor, radiorecepție, radioreportaj, radio-reporter, radiotehnică, radiotelefonie, radiotelegrafia, radiotelegrafist, radiotelegramă, radioterapie, radiotransmisiune.

Neologismele de origine franceză se modelează, de regulă, sistemului fonetic şi morfologic al limbii române. Dificultățile întâmpinate se datorează deosebirilor majore existente la nivel fonetic, între cele două limbi. În limba română nu există vocalele ũ şi ô şi nici consoana ń. Un substantiv ca franţuzescul *bureau* (pronunțat *bũrô*) a devenit *birou* suferind transformarea lui *ũ* în *i*. Vocala *o* apare în majoritatea cuvintelor franceze cu sufixul nominal *–eur* (*chaufleur*, *professeure*), sau cu cel adjectival *–eux* (*capricieux*). În limba română, vocala *ô* din aceste sufixe va deveni *e*: *şofer, şomer*, după modelul cuvintelor cu –er, existente în limba română (dulgher) sau a celor cu –or (călător). Adjectivele s-au adaptat după modelul derivatelor româneşti cu vechiul sufix –os (< lat. *osus*): *luminos*.

Neologismele franceze mai vechi, terminate în –o, (*bureau, stylo*) au dezvoltat în limba română elementul labial al vocalei *o*, devenit semivocala –u: *birou, stilou*. Împrumuturile mai recente conservă vocala *–o*; modificările se produc la nivelul accentului (rádio) şi al flexiunii, în sensul articulării greoaie a substantivului: radióul, radiólului. Ştefan Munteanu a reținut tendința existentă în limba română actuală, de a înlocui substantivul cu o locuțiune: aparatul de radio, pentru radioul. În cazul substantivelor neologice terminate în –ŭ în limba franceză (*pardessu*) –ŭ se diftonghează (pardesiu) după modelul vechilor substantive româneşti –iu: vizitiu.

Exista în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea tendința de normare a pronunțării prin identificarea imaginii grafice cu cea acustică. Aşa se explică menținerea în limba română a vocalei *e* urmate de n + consoana din cuvântul de origine franceză, de tipul: fr. *Pension, influence, offenser* etc sau în *contemporan* (fr. *contemporain*).

Modificările fonetice apar deopotrivă în temă şi în afixe. La nivelul temelor, vocala *a* (accentuată) s-a păstrat în forme ca: *interesant* (fr. *interessant*), *reprezentant* (fr. *représentant*). Vocala *ó* (accentuată) s-a diftongat în *oa*, fenomen general în cuvintele moştenite: *coloană* (fr. colonne), *consoană* (fr. *consonne*) la nivelul flexiunii nominale sau *a convoca* (fr. *convoquer*), *a provoca* (fr. *provoquer*) la persoana a III-a (*convoacă, provoacă*), în cazul flexiunii verbale. Vocala ó nu cunoaşte fenomenul diftongării în cazul termenilor cu etimon grecesc, intrați în limba română prin limba franceză: *axiomă, metodă*. La nivel consonantic, grupul *cs* din elementele franceze s-a redus la *s*.

Transformările fonetice se produc şi în structura afixelor. Sufixul francez *–ment* (lat. *-mentum*) se menține în unele neologisme: *document, eveniment, sentiment*.

Vocala é + n + consoana din sufixul franţuzesc *–ence* (lat. *–entio*) a suferit transformări complexe, în cuvinte precum: *tendință, sentință* unde a evoluat la *–ință,* sau în cuvinte ca:

BDD-A23811 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:30 UTC)

independenţă, influenţă, în care s-a menţinut la forma *–enţă*. Limba română contemporană a fixat ambele variante: *consecinţă, consecvenţă* într-o primă etapă, înclinând ulterior spre varianta *–enţă*.

Neologismele formate cu sufixul *–ie*, cu corespondent în franceză *–ion*, italienescul *–ione* şi latinescul *io* de tipul *naţiune* (fr. *nation,* ital. *nazione,* lat. *natio*) s-au impus prin activitatea Şcolii Ardelene şi a scriitorilor de la 1840, înlăturând formele italienizate cu sufixul *–ione*, pe care poeţii Văcăreşti au încercat să îl impună în cuvinte de tipul: *prepoziţione.*

Modificări radicale au suferit neologismele şi în ceea ce priveşte încadrarea morfologică. Femininele din franceză, mai cu seamă, devin în limba română neutre: fr.*incendie*, *prelude.* Majoritatea neologismelor integrate la genul neutru primesc desinenţa *–uri*, după modelul neutrelor vechi româneşti, de tipul: *lucruri*. Treptat , se va impune cealaltă desinenţă a pluralului neutru, *–e*: *personaje, elemente*.

Unele verbe neologice intrate din limba franceză au fost încadrate la conjugarea I, căreia îi aparţineau şi în limba franceză între 1840-1860: *a contribua* (fr. *contribuer*), *a dispoza* (fr. *disposer*), folosite de M. Kogălniceanu şi respectiv, N. Bălcescu. Forma actuală s-a impus sub influenţa modelului latin: *a contribui* (lat. *contribuere*), *a distribui* (lat. *distribuere*).

Flexiunea verbală a suferit modificări majore şi datorită concurenţei dintre etimonul latin şi cel francez: *dirige* / *dirija* (fr. *diriger*), *protege* / *proteja* (cu etimon francez), *corecta* / *corija*. Modelul occidental a impus neologismul în limba română literară. Verbele de conjugarea I din franceză au fost greu de încadrat datorită faptului că în limba română, la conjugarea, există două categorii: verbe fără sufix flexionar (a *aduna, a alerga, a chema*) şi verbe cu sufix: *lucrez, păstrez, desenez*. Verbele de conjugarea a III-a din limba franceză terminate în *–ir,* de tipul: *appartenir, reussir,* şi-au găsit loc în limba română fie la conjugarea a III-a (*a aparţine*) fie la conjugarea a IV-a (*a reuşi*) cu sufixul *–esc*, prin analogie cu *privesc*, *folosesc*.

Şi derivarea a fost sensibilă la influenţa franceză: în cazul unor adjective neologice, limba română părăseşte unele afixe, după modelul francez: *idealnic –> ideal* (după fr. *ideale), moralnic / moral* (după fr. *moral(e*)). Situaţia este identică şi în cazul sufixului mai vechi *–icesc* din *filosoficesc, politicesc,* înlocuit cu afixul *–ic*: *filosofic, politic*. Tot modelul francez este imitat şi în cazul unui alt afix *–esc* din adjective ca: *românesc, franţuzesc.*

Transpunerea unui termen cu un sens nou şi o formă diferită dintr-un idiom în altul nu este singura formă de împrumut în limba română. Neologismele sunt dublate de frazeologie. Preocuparea de îmbogăţi limba literară prin calchiere a început din prima jumătate a secolului al XVIII-lea şi a continuat în secolul al XIX-lea, impusă de necesitatea creării terminologiei ştiinţifice, filozofice, gramaticale[5]. D. Cantemir, în *Istoria ieroglifică* şi în *Divanul* utilizează numeroase forme calchiate după modelul limbilor latină şi greacă. Cele mai multe unităţi frazeologice din sec al XIX-lea sunt calchiate după limba franceză. Th. Hristea[6] a consacrat un capitol amplu calcului

BDD-A23811 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:30 UTC)

în limba română , propunând o clasificare riguroasă a faptelor. Calcul bazat pe traducerea tuturor elementelor modelului străin şi calcurile parțiale (o parte a compusului e calchiată iar alta este împrumutată) sunt formațiuni lexicale frecvent întâlnite în limba română contemporană. Iată câteva calcuri totale: *ceas – brățară* (după fr. *montre bracelet), câine-lup (fr. chien loup), hârtie monedă (fr. papier - monnaie), nou-născut (după fr. nouveau-né).* În unele situații, cuvintele vechi şi-au îmbogățit conținutul semantic sub influența termenilor francezi corespunzători: *nebun* (cu sensul modern de piesă la jocul de şah, calchiat după fr. *fon*); *rădăcină* (cu sensurile pe care la are în lingvistică, matematică: rădăcina unui cuvânt – după fr. *racine d'un mot*, rădăcină a unei ecuații, după fr. racine *d'une écuation*). Expresiile *a da un ceai, a invita pe cineva la un ceai* sunt traducerea expresiilor franțuzeşti corespunzătoare: *donner un thé* şi *inviter qulqu'un à un thé*. Şi expresia *ceai dansant* este redarea, în limba română, a fr. *thé dansant*.

În categoria calcurilor au fost admise şi derivatele româneşti (cu prefixe, sufixe, parasintetice). Cele mai multe din aceste calcuri sunt adaptări ale formelor franceze: în derivatele cu *între–* prefixul este o adaptare a fr. *entre–* (lat. *inter–*) la tema copiată după acelaşi model: *întredeschide* (fr. *entrouvrir*), *întreține* (fr. *entretenir*), *întrezări* (fr. *entrevoir*).

Formațiile cu prefixul *con–*, *co–* sunt fie derivate neologice latine (redau ideea de asociere) însemnând „împreună cu", „împreună": lat. *convocare,* lat. *contribuere,* lat. *coniugare*, fie calcuri parțiale după modelul francez: *concluzie* (fr. *conclusion* / lat. *conclusio), conlocui* (fr. *cohabiter*), *consfinți* (fr. *consacrer*), *complace* (fr. *complaire*). Tot în categoria derivatelor cu dublă ascendență –latină (în cuvântul *moştenit*) şi franceză (în formațiile împrumutate) au fost inserate şi alte prefixe. *De-* moştenit din latină, în structuri ca lat. *deprehendere* poate fi regăsit şi în derivatele calchiate parțial: *demers* (după fr. *démarche*), *deducere(* lat. *déducere*, fr. *deduire*), *descrie* (fr. *décrire*, lat. *describere*). Afixul *de–* nu trebuie confundat cu *des–*, prefix moştenit (lat. *dis–*) în structuri ca: *deseori, dezlega* etc.

*In- (im-)*creează derivate de tipul *insufla* : lat. *insuflare*, fr. *inspirer*. (În secolul al XIX-lea a cunoscut etapa de calc integral – *insufla*).

Ca prefix neologic, inter– (fr. *inter–*, lat. *inter–*) a dus la apariția formațiilor de tipul: interzicere (fr. *interdire*, lat. *interdicere*).

Şi afixul *pre–* (fr. *pré*, lat. *prae–*) a devenit prolific în derivate ca *prevedea* (fr. *prévoir*), *preveni* (fr. *prévenir*, lat. *praevenire*). *Pro–* (fr. *pro–*, lat. *pro–*) apare în structuri calchiate parțial: *propune* (lat. *proponere*, fr. *proposer*). Există formații în care etimonul latin trebuie luat în considerare înainte de toate ,deoarece numai acesta a stat la baza formei româneşti: *des–* de pildă, este prefix moştenit (lat. *dis–*) în *dezlega*, *descoperi* la care nu se ataşează forme calchiate , ci derivate pe teritoriul limbii române: *desface, desprinde*. În alte situații, etimonul francez este

BDD-A23811 © 2005 Editura Universității „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:30 UTC)

fundamental pentru derivatele calchiate parțial: *contraface* (fr. *contrefaire*), *contrazice* (fr. *contredire*).

Procesul de integrare a neologismelor şi a calcurilor lingvistice este unul îndelungat, prelungindu-se pe tot parcursul secolului al -XX-lea. Fie că a fost supraevaluată, fie că a provocat polemică, cert este faptul că influența franceză reprezintă nu numai un mijloc de îmbogățire şi nuanțare, ci şi o redefinire a fizionomiei
neolatine a limbii române, în aria romanității balcanice.

Note

[1] B. Cazacu şi Alexandru Rosetti, ***Istoria limbii române literare***, vol. I, Ed. Minerva, Bucureşti, 1971

[2] Al. Niculescu, ***Individualitatea limbii române între limbile romanice***, vol. II, Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică., Bucureşti, 1978

[3] Şt. Munteanu, Vasile Țâra, ***Istoria limbii române literare***, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978

[4] D. Macrea, ***Probleme ale structurii şi evoluției limbii române***, Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, pag. 72-81

[5] N.A. Ursu, ***Formarea terminologiei ştiințifice româneşti***, Ed. Ştiințifică şi Pedagogică, 1962, pag. 117-118

[6] Th. Hristea, ***Sinteze de limba română***, Ed. Albatros, Bucureşti, 1984

Bibliografie

1. B. Cazacu şi Alexandru Rosetti, ***Istoria limbii române literare***, vol. I, Ed. Minerva, Bucureşti, 1971

2. Ov. Densusianu, ***Istoria limbii române***, vol. I, II, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1961

3. Ion Gheție, ***Istoria limbii române literare***, Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică. Bucureşti, 1978

4. Al. Graur, ***Tendințele actuale ale limbii române***, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1968

5. Th. Hristea, ***Sinteze de limba română***, Ed. Albatros, Bucureşti, 1984

6. D. Macrea, ***Probleme ale structurii şi evoluției limbii române***, Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982, pag. 72-81

7. Şt. Munteanu, Vasile Țâra, ***Istoria limbii române literare***, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978

8. Al. Niculescu, ***Individualitatea limbii române între limbile romanice***, vol. II, Ed. Ştiințifică şi Enciclopedică., Bucureşti, 1978

BDD-A23811 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:30 UTC)

9. E. Slave, ***Formarea cuvintelor***, în I.L.R., vol. I, limba latină, Ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1965

10. N.A. Ursu, ***Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti***, Ed. Ştiinţifică şi Pedagogică, 1962, pag. 117-118

BDD-A23811 © 2005 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 22:00:30 UTC)